

## **СПАДКОВИЙ ДОГОВІР У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**Бсжан О.О.**, слухач Кіровоградського відділення ННІЗН НАВС *Науковий керівник:* кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС *Лов 'як О.О.*

На сьогодні небагато українців знають, що, крім спадкування за заповітом або за законом, майно може перейти до іншої особи після смерті власника на підставі спадкового договору. Перед цивільно -

правовою наукою нині постало ряд теоретичних і практичних завдань. Це пов'язано з тим, що процес вдосконалення цивільного законодавства, який триває, в кінцевому підсумку має сприяти повному і чіткому регулюванню суспільних відносин, зміцненню і охороні прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

Особливе значення в цьому процесі відведено спадковому праву, норми окремих інститутів якого відіграють важливу роль як в плані розвитку цивільного законодавства, так і підвищення його ефективності в цілому. Між тим, серед раніше широко відомих цивільно -правових відносин у Цивільному кодексі (ЦК) України з'явилися і такі, які суттєво відрізняються від типових договірних. До таких належить раніше не відомий вітчизняній спадковій системі інститут спадкового договору.

Позитивною стороною правового інституту спадкового договору є забезпечення гідного життя особам, які самостійно реалізувати таке право не мають змоги, а також захист їх майнових та немайнових прав. Спадковий договір - це договір, згідно з яким одна сторона (набувач) бере на себе обов'язок виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача), і за це отримує право власності на майно відчужувача після його смерті. Відчужувачем за спадковим договором може бути будь-яка фізична особа. Набувачем - будь-яка фізична або юридична особа.

Відповідно до статті 1304 Кодексу спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Змістом спадкового договору може бути зобов'язання набувача виконати будь - які дії майнового або немайнового характеру. Зазначені дії здійснюються, у залежності від розпоряджень відчужувача, до або після настання його смерті і можуть полягати у організації та проведенні похорон спадкодавця, наданні певним особам утримання, охороні майна відчужувача до явки спадкоємців тощо. Набувач здійснює покладені на нього договором обов'язки за свій рахунок і не має права на відшкодування витрат та сплату винагороди за рахунок майна, призначеного йому відчужувачем, або іншого майна відчужувача. Набувач виконує дії відповідно до змісту спадкового договору самостійно. Однак договором може бути передбачено право набувача передоручати виконання дій за договором повністю або частково третій особі. При цьому незалежно такого передоручення набувач залишається відповідальним перед відчужувачем або іншими особами за належне виконання договору (ч. 3 ст. 1307 ЦК). Дії, виконання яких доручається відчужувачем набувачеві, повинні бути правомірними, не можуть обмежувати цивільну правоздатність набувача і не повинні суперечити моральним засадам суспільства. Приклади таких дій не можуть за аналогією запозичуватися з інституту умовних заповітів. Неможливо, наприклад, зобов'язати набувача проживати в певному місці, взяти або розірвати шлюб, здобути освіту тощо. Вчинити такі дії може бути зобов'язаний спадкоємець за заповітом з умовою, адже заповідач має

право пов'язати спадкоємця практично будь-якою умовою, поставивши від цього в залежність набуття ним права на спадкування. При цьому, оскільки заповіт є одностороннім правочином, такі обов'язки можуть бути потенційним спадкоємцем не виконані, і при цьому він не вважатиметься таким, що порушив зобов'язання через відсутність останнього, адже підставою виникнення цих відносин є одностороннє волевиявлення спадкодавця. Відтак, обтяження спадкоємця за умовним заповітом, наприклад, обов'язком народити дитину, є можливим саме тому, що така вказівка заповідача не створює для нього обов'язку і спадкоємець може не виконати її, при цьому він не несе цивільної відповідальності. Якщо набувач за спадковим договором не виконує вказівки відчужувача, він тим самим порушує договір, що може призвести до його розірвання та інших невігідних для нього наслідків, які охоплюються поняттям цивільної відповідальності. Розірвання спадкового договору в односторонньому порядку здійснюється тільки через суд.

Договір може бути розірваний відчужувачем, якщо набувач не виконує свої обов'язки. Набувач може вимагати розірвання договору, якщо з його боку стало неможливим належне виконання розпоряджень відчужувача. У разі смерті фізичної особи - набувача або ліквідації юридичної особи - набувача за спадковим договором нотаріус, за письмовою заявою відчужувача, припиняє дію цього договору, про що на всіх його примірниках робиться відповідний напис. У цьому випадку спадкоємці набувача мають право вимагати від відчужувача відшкодування витрат, яких вони зазнали при виконанні спадкового договору в тій частині зобов'язань, які були виконані набувачем до його смерті. Проте слід зазначити, що спадковий договір, передбачений ст. 1302 ЦК, за своєю суттю не є «договором про спадкування», оскільки спрямований на встановлення, передусім, не спадкових, а зобов'язальних відносин. (У зв'язку з цим варто згадати, що у вітчизняній юриспруденції вже цілком слушно зверталася увага на сумнівність розміщення його у книзі 6 ЦКУ).

З характеристики спадкового договору, яка міститься у ст. 1302 ЦК, випливає, що його ознаками є:

- 1) наявність домовленості сторін про особливий порядок визначення долі майна після смерті його власника;
- 2) спеціальний суб'єктний склад такої домовленості;
- 3) виникнення на підставі спадкового договору сукупності зобов'язальних та речових відносин (зобов'язальних - до смерті відчужувача, речових - після його смерті);
- 4) виникнення права власності на майно відчужувача на підставі складної юридичної сукупності: укладення договору, виконання набувачем дій відповідно до розпоряджень відчужувача, смерть відчужувача;

5) поетапне виникнення прав та обов'язків у його сторін (у набувача виникає обов'язок виконувати розпорядження відчужувача вже після укладення договору, а права власника на майно відчужувача він отримує лише після смерті останнього).

Цивільні правовідносини у спадковому договорі складаються з приводу певного майнового права - права власності. Об'єктами цивільних правовідносин у спадковому договорі можуть бути речі, гроші, цінні папери, а також майнові права. Спадковий договір є різновидом договору про передавання майна у власність від однієї особи до іншої. Громадяни, які звертаються до нотаріуса з питань укладання спадкового договору, виявляють намір врегулювати відносини, спрямовані на перехід права власності на майно після смерті власника, без подальшого оформлення спадкових прав на це майно. Отже, метою договору є отримання майна у власність. Спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови. Отже, виділені питання цілком невирішених частин існуючої загальної проблеми відносяться до числа наріжних, таких, що містять багатогранні та різноякісні аспекти науки спадкового права. Вивчення цих та багатьох інших питань сприятиме глибокому розумінню теоретичної сутності та практичного призначення однойменної правової конструкції в архітектоніці спадкового права. Уявляється, що необхідність та наукова обґрунтованість розробки цих питань ні в якому разі не може бути зведена винятково до теоретичних досліджень, оскільки практика має не менш суттєву цінність як для нормотворчої, так і для правозастосовної практики. Отже, спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови.